

RADU FLORESCU (1913 – 2003)

RADU FLORESCU (13 noiembrie 1931 – 7 septembrie 2003) a ilustrat, prin străduințele unei vieți încheiate neașteptat, în plină putere creatoare, un reper al unui mare model cultural. Cu el se încheie arcul unei strălucite familii de intelectuali afirmate încă din prima jumătate a veacului al XIX-lea, prin învățători și preoți de obște din Oltenia de munte. Aceasta, pe linie paternă, căci, pe cea maternă, sorgintea sa era moldavă, reușind astfel o sinteză interesantă între două regiuni de originală culturalitate.

Urmându-și părintele, Grigore Florescu, el însuși o referință pentru arheologia românească, și beneficiind în casa părintească de un mediu propice studiilor clasice, Radu Florescu a avut privilegiul unui climat spiritual elevat. De copil, a cunoscut în detalii exigențele școlare ale unei mame, și ea profesoară, dar și laboratorul cercetării arheologice, participând la dezbaterile amicale și elevate ale congenerilor părintelui său, în chiar casa familiei, cu Constantin Daicoviciu, Radu Vulpe, Ion Andrieșescu, Dumitru Tudor, Dorin Popescu, Horia Teodoru ș.a. Cu toți aceștia, Grigore Florescu fusese coleg la *Accademia di Romania* de la Roma, păstrându-și prietenii, în ciuda tribulațiilor politice ale veacului trecut. Dar, mai mult decât orice, în formarea sa, un rol esențial l-a jucat faptul că a crescut și s-a format în preajma șantierului arheologic și a vestigiilor istorice la care părintele său l-a făcut părtaş din anii copilăriei. La Drobeta, Capidava, Celei, pe șirul dunărean al fortificațiilor clasice dar și la mănăstirile importante, l-au dus săpăturile arheologice pe care le-a făcut tatăl său. Tot cu acesta, de altfel, foarte exigent, a trebuit să stăruie pentru a-și însuși devreme cunoștințe

sistematice și comparate de istorie, de artă veche și de limbi străine atât de necesare celor ce slujesc arheologia.

Destinul său profesional, bine stimulat de serioase studii clasice liceale, urmate la *Liceul Sf. Sava* din București, și de cele universitare de la *Facultatea de Istorie* – la fiecare, beneficiind de dascăli eminenți –, i-a fost fixat inexorabil la Capidava. Aici, Radu Florescu a învățat, cu adevărat, ce este arheologie, a deslușit **cum** se sapă și **câtă rigoare** trebuie să urmeze arheologul care vede și răspunde singur de interpretarea vestigiilor pe care le-a acoperit pământul până la intervenția lui. La Capidava („*bătrâna doamnă*” cum o numea, adesea, cu tandrețe), cetatea ce a devenit locul iubirii sale profesionale dar și al primei sale iubiri de tânăr, entuziasmat îndrăgostit de colega sa, Gloria Ceacalopol, cu care și-a însoțit destinul – Radu Florescu a devenit arheolog! De acest loc nu se va mai desprinde mai bine de cinci decenii, în toate drumurile sale căutând să-i deslușească secretele și să edifice aici

un complex șantier arheologic, cu rost de cercetare și de școală. Ceea ce i-a reușit! Începând din anii '70, continuând cele pe care tatăl său, Grigore Florescu, le-a început, Radu Florescu a desăvârșit la Capidava proiecte ambițioase: aici a conceput și a început primele dezbateri pe linia tehnicilor moderne de cercetare, privitoare la topografie, arheometrie, aerofotogrametrie; aici a organizat echipele interdisciplinare și a îndemnat la interpretarea descoperirilor arheologice, prin cele mai noi metode. La Capidava, Radu Florescu a experimentat în multe direcții, fără să finalizeze în toate, din păcate, dar în schimb a indus onora, iar altora le-a impus, o nouă filosofie în abordarea cercetării prin proiecte și programe. Și aceasta, încă în anii '70! Dacă aceste ambițioase gânduri n-au reușit întru totul, în schimb, ele au difuzat și au adus în practicile arheologilor din generațiile tinere, o schimbare de mentalitate radicală, ușor de recunoscut în abordarea antropologică a rezultatelor cercetării, în ciuda multor orgolii încă neostoite de dispariția celui care, mai insistent decât alții, a inițiat și s-a străduit, de multe ori, neînțeles, persiflat și chiar ironizat, să modernizeze concepte, practici și tehnici de cercetare arheologică și antropologică. Căci Radu Florescu nu a fost omul unui singur domeniu; a abordat cu aceeași erudiție etnologia, antropologia, muzeologia, istoria artelor și civilizațiilor. În bună măsură, acestea i-au reușit, astfel că datorită recunoașterii și a recunoștinței postume față de spiritual său novator, ne obligă să ni-l amintim ca pe un erudit, dar și ca pe mare profesor, formator de școală muzeologică românească și cercetător de mare rigurozitate a metodei!

Aparținând unei generații cu o bună pregătire teoretică, făcută la școala unor mari profesori, Radu Florescu și-a încheiat studiile

superioare cu o solidă pregătire clasică ce i-a permis să cunoască greaca și latina. Imediat după absolvire, a avut șansa de a lucra în Direcția Monumentelor Istorice, instituție de o mare importanță pentru orizontul său profesional dar, mai ales, loc unde gândirea sa analitică și formația sa științifică au beneficiat de contacte superioare și de o relație directă cu monumentele. Aici a investigat, în atmosfera favorizantă, creată de redevabili arhitecți, monumentul de la Adamclisi, subiectul deschizându-i un orizont complex de studiu pentru toată viața. A făcut, de asemenea, cercetări comparate privind multe vestigii arheologice din cuprinsul ariei antichităților clasice daco-romane. Acea perioadă a fost esențială și pentru înțelegerea altor categorii de monumente, la care obligațiile sale de referent științific l-au condus. Cercetările făcute acum s-au răsfrânt în cărțile, albumele și cursurile sale. Concomitent, mai întâi, alături de părintele său și în compania unor importanți colegi de generație, a săpat la Capidava, Drobeta și în alte șantiere arheologice importante.

Acei ani i-au desăvârșit formația de istoric, completând-o cu aspectele ei concrete, de relație a săpăturii arheologice cu studiul topografic și de arhitectură asupra monumentelor, cu cercetarea profundă a contextului în care acestea au fost create și au evoluat. Tot atunci, spiritului său critic nu i-au scăpat aspecte legate de practici caduce privind evidența, conservarea, restaurarea și punerea în valoare a siturilor, monumentelor și inventarului mobil al acestora.

Radu Florescu a lucrat, apoi, la Direcția Muzeelor din fostul Comitet de Stat pentru Cultură și Artă. A fost o decizie importantă și o șansă pentru tânărul istoric de atunci, care i-a dat ocazia să se desprindă de o practică prea tradiționalistă și să găsească o instituție foarte deschisă la modernizare. O instituție unde a conlucrat cu

Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Lucian Roșu, Georgeta Stoica, ș.a., și pe care o va conduce, ulterior, ca director, vreme de mai mulți ani. În respectiva calitate, el a organizat și a condus direct proiectul specific al cercetărilor sistematice, muzeale, consolidând puternic acest domeniu. De asemenea, a impulsionat introducerea unor concepte moderne de evidență și conservare muzeală, ca și a celor de valorificare specifică. Rămân memorabile – și cu atât mai valoroase cu cât s-au petrecut în condiții politice cunoscute, prea puțin favorizante –, expozițiile internaționale conduse de Radu Florescu în țările europene: *Tezaurul istoric al României* (Suedia, Anglia, Franța, 1968), *Romanii în România* (Germania, 1969), *Ilirii și Dacii* (1997).

Tot din această perioadă durează și demersul didactic al lui Radu Florescu, invitat să susțină cursurile de Arheologie și Istoria Artei Vechi la *Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”*, (actuala *Academie de Arte Frumoase din București*) în cadrul nucleului de muzeografie creat de o altă mare profesoară, Corina Niculescu. Aici a găsit un loc și o atmosferă cu totul excepționale, climatul de muncă fiind propice inițiativelor și ideilor sale moderne! Din aceea postură va lucra sistematic pentru doctorat, dobândind titlul de doctor în istorie în anul 1980, cu lucrarea *Arhitectura militară romană în Dacia și Scythia Minor*.

La Institutul de Arte Plastice, Radu Florescu a adus, într-un contact benefic cu lumea artistică, pentru multe generații, idei noi, unele surprinzătoare, care au înlesnit o altă relație a creatorului și istoricului de artă, a viitorului muzeograf și restaurator cu patrimoniul istoric și artistic. Șantierul Capidava va deveni, odată cu programele sale, un loc de desăvârșire a cunoștințelor pentru mulți dintre valoroșii noștri

muzeografi, restauratori, conservatori, creatori. Tot aici, generațiile tinere de viitori istorici de artă au făcut școală muzeografică și de viață – șantierul arheologic de la Capidava devenind pentru studenți un reper important al formării lor profesionale și umane.

Alături de Corina Niculescu și Vasile Drăguț, Radu Florescu avea meritul de a fi creator de școală muzeografică, pe care, după 1977, a extins-o de la artele plastice la istorie și, în ultimul deceniu, la antropologia culturală.

Devenit profesor universitar la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”, dar servind cu energie și vigoare multe alte instituții prestigioase – Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” și Universitatea „Spiru C. Haret” din București, Universitatea „Valahia” din Târgoviște, dar impulsionând și proiectele și studiile de muzeografie și restaurare, Radu Florescu a promovat după 1989, neîndoindu-l, cel mai distinct *noua muzeografie*, intim legată de cea europeană. În aceste locuri, dar și, cel mai sistematic, la Centrul de Formare, Educație Permanentă și Management în Domeniul Culturii, al Ministerului Culturii, a consumat în mii de ore, dăruite cu altruism, un timp prețios pentru a induce o altă filosofie și noi practici în domeniul politicilor și demersurilor calificate ale celor ce servesc patrimoniul cultural național. Astfel, el este cel care a semnat programele universitare cadru din domeniu, care apoi au fost preluate ca model de multe universități. După 1990, a dobândit titlul de conducător de doctorat, asigurând, prima dată în România, posibilitatea recunoașterii calificării științifice superioare pentru un mare număr de specialiști. Ca profesor, Radu Florescu a fost un impecabil magistrul, stăpân pe multiple cunoștințe de specialitate pe care le-a transmis cu mult har și, totdeauna, fundamentate pe demonstrații, pe

imagine. Autor al unor cursuri universitare de referință, de muzeologie, civilizație și artă, el a pus la dispoziția studenților sistematice și convingătoare lucrări - suport pentru însușirea unor noi discipline. Conducător de practică având o largă înțelegere paternă față de nevoile tinerilor, a transformat Capidava într-un mare șantier-școală și un loc de maximă atractivitate pentru programele culturale desfășurate în economia unui stagiu de vară. Pentru sute și sute de intelectuali care au trecut prin acele stagii, experiențele de viață vor rămâne de neuitat iar exemplul profesorului, unicat - ca și pentru artiști, literați, diplomați, ziariști, personalități politice care au cercetat vestigiile și șantierul Capidava.

În demersul național de a moderniza demersul protejării patrimoniului, Radu Florescu are merite excepționale. Alături de Vasile Drăguț, a fost promotorul unei măsuri legislative atât de necesare: în 1969 (HCM 424) și 1974 (Legea 63 și decretele însoțitoare), ambele, concepute în deplin acord cu legislația europeană, mai puțin obligatoriile măsuri impuse de puterea politică de atunci, pe care însă a reușit să le „umanizeze” destul de mult. Eforturile sale au dobândit creditare și s-au finalizat prin crearea *Direcției Generale a Patrimoniului Cultural Național* și a *Comisiei Centrale de Stat pentru Ocrotirea Patrimoniului Cultural Național*.

Părase multora, atunci, că România a depășit rigorile impuse de un regim politic care interzicea dialogul internațional și că, în sfârșit, prin reformarea domeniului ocrotirii patrimoniului cultural se nășteea posibilitatea unei rigori profesionale și a altei orientări în viața culturală. Acestor demersuri - de refacere legislativă și de creare a sistemului de ocrotire a patrimoniului cultural - Radu Florescu le-a dăruit multă

energie și pasiune, reușind în final să producă un model. Unul, din păcate, episodic, căruia regimul politic comunist i-a destinat o măsură brutală, desființându-l la 1 septembrie 1977, retezând astfel o structură logică și instituțională, impunând cu insistență controlul în materie de monumente și muzee, de proprietate culturală și de drept la afirmare liberă prin patrimoniul cultural. Mai mult, în ceea ce-l privește, același regim a dat o lovitură gravă celui care a fost inițiatorul principal al sistemului protecției avuției culturale, profesorul Radu Florescu. Astfel a fost supus unor cercetări penale, pretextându-se ilegalitatea unei decizii, ceea ce s-a recunoscut ulterior a fi fost abuziv și nefondat. A rămas însă pata morală a persecutării unui om nevinovat și rana sufletească ce nu s-a șters toată viața; a fost una din ingratitudinile pe care viața și oamenii le-au oferit profesorului devotat muncii sale. Profesorul a avut, totuși, tăria de a trece peste acele grele momente, regăsind multă colegialitate și sprijin profesional la catedră, dar, mai ales la Centrul de Perfecționare al Ministerului Culturii și în instituțiile muzeale. Deși a suferit înfrângeri și a plătit scump pentru spiritul său avangardist și de independență afișată, Radu Florescu n-a cedat, continuând să lumineze, prin cuvântul scris și rostit, să bucure prin spirit și să dea speranțe. După 1989, când zăgazurile și opreliștile s-au rupt, el a devenit o *magna voce* în reconstrucția culturală centrată pe patrimoniul istoric și artistic. Deși ar fi putut ocupa un loc de demnitar, n-a urmat o atare cale, considerând că recuperarea noastră era posibilă doar prin instituții autonome și bine susținute de reprezentări profesionale. El a fost astfel inițiatorul valului de schimbări imediate de după decembrie 1989: a inițiat măsurile legislative din 5 februarie 1990, declanșând procesul de legiferare într-un vast domeniu specializat; a

încurajat muzeele să-și reevalueze capacitățile de autoconducere și autonomie, izbindu-se adeseori de reminiscența practicilor trecute; a consolidat profilul profesional al specialiștilor rețelei și reprezentarea lor în organisme cu mare personalitate; a militat pentru refacerea legăturilor profesionale în instituțiile de specialitate din străinătate. Vizionar, a constituit modele instituționale: Direcția Muzeelor și Colecțiilor, Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor – care, perfecționate pe parcurs, rezistă până astăzi în structurile Ministerului Culturii și Cultelor, fiind cele două organisme care diriguiesc, în continuare, viața muzeelor și coordonează protecția patrimoniului cultural. Dar, cel mai de seamă aport a fost cel concretizat în liberalizarea gândirii specialiștilor, urmărind eliberarea acestora de urne, cutume și practici muzeale depășite. Ca primul președinte al Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor, de după 1990, are merite incontestabile care-l așează în cel mai înalt loc, declanșând procesul de refacere a expunerilor muzeale în temeiul unor tematici și concepte eliberate de opreliști ideologice. La fel, ca director general al Muzeului Național de Istorie a României (1993-1996) profesorul Radu Florescu a introdus un mod democratic de evaluare a proiectelor și programelor, o conceptualizare modernă în domeniul cronologizării și contextualizării și, ceea ce rămâne exemplar, un climat deschis și democratic.

Ca președinte al Comitetului Național Român ICOM (1992-1996), Radu Florescu a militat intens pentru o nouă formulă de prezentare a mesajului de patrimoniu muzeal, a experienței muzeografiei naționale și a cerințelor acestora de dialog interinstituțional și internațional. Astfel, a fost promotorul unor mari expoziții memorabile prin mesaj, conținutul valoric ridicat și impactul

lor în medii academice și universitare, dar mai ales în rândul publicului larg; expozițiile au produs un imens impact, făcând însemnate servicii de imagine culturală a României, pe seama cunoașterii patrimoniului cultural-artistic, chiar a istoriei naționale.

Radu Florescu are meritul unic – într-o generație cu vârfuri incontestabile, ca Hadrian Daicoviciu, Adrian Rădulescu, Vasile Drăguț, Radu Popa ș.a – de a fi depășit prin operă și activitate o anume performanță. Erudit și dispus la înnoire, a strălucit nu numai ca descoperitor de izvoare dar și ca autor de concepte și sisteme moderne în domeniul patrimoniului cultural construit și mobil. Mai mult, a înțeles necesitatea de a prezenta mesajele culturale în forme diverse: de la monografia strict specializată la albumul elevat (rămân memorabile albumele semnate de el și ilustrate de Ioan Miclea).

A fost, de asemenea, un om deosebit; în casa sa ospitalieră, deschisă dialogului și în vremurile ostile, s-au bucurat de prietenie și siguranță mulți intelectuali de marcă, români și străini, șirul acestora fiind impresionant de mare. Colegi de studii și de profesie, foști studenți sau doctoranzi, colaboratori de-ai săi de pe șantierele arheologice și de restaurare, istorici, etnografi, biologi, profesori, medici, arhitecți și ingineri, artiști și critici de artă, informaticieni, își aduc aminte de generozitatea și bucuria gazdelor, dar și de climatul elevat al casei unui mare Domn. Radu Florescu a semănat, fără discriminare, multă lumină intelectuală și o reală căldură sufletească, îndemnuri la înaltă morală intelectuală și la altruism. El a apropiat multora idei și practici profesionale moderne, fiind respectat și pentru distanța sa liber asumată față de orice amestec străin în domeniul științific și cultural. În acest sens, a apărut cu consecvență suveranitatea opiniei autorizate, specializate și respectul valorilor

autentice, supunându-se pe sine chiar, la o atitudine tranșantă, de detașare față de orice demers care l-ar fi pus în servitute. Și-a păstrat până în ultima clipă libertatea de gândire, spiritul nobil, umanitatea profundă și detașarea iertătoare față de cei care au greșit ignorându-l.

Radu Florescu a fost un OM cu multe daruri și cu mare har! Prin spiritul său el a înnobilat pe cei care i-au fost aproape, cu care a muncit, a dezbătut proiecte și cu care s-a însoțit în nenumăratele sale ipostaze.

Memoria sa va fi respectată, tot mai mult, pe măsură ce va trece timpul, reieșind pregnant valoarea contribuțiilor sale profesionale, științifice, culturale și sociale – constituind aproape un model sistemic. În urma sa a rămas un gol greu de umplut,

resimțit de specialiștii care s-au format deja, profitând de lumina răspândită de **Profesorul Radu Florescu**, resimțit mai ales de cei care acum se aflau în formare – doctoranzi, studenți, discipoli. Odată cu el a pierit un mentor, un spirit modern, un suflet mare, în care încăpeau cei vârstnici și cei tineri, fiecare găsiind acolo un loc de siguranță, de liniște, de mare erudiție. El însuși un spirit neliniștit avea darul de a-i liniști pe alții și a le arăta drumul de urmat. În preajma lui se descătușa gândul și lucrurile căpătau o altă lumină. În preajma lui răsăreau marile idei și se limpezeau negurile minții. Dumnezeu să-l odihnească!

Prof. Dr. Ioan OPRÎȘ
Dr. Paula POPOIU

Foto Radu Florescu: George Dumitriu